

9. Лещенко С. Вокально-хорова студія «Домінус» запрошує. *Полтавський вісник*. 2018. 9 серпня. С. 11-12
10. Литвиненко А. І. Полтавщина: музична культура (XIX-початок XX століття) : навч. посіб. К. 2011. 184 с.
11. Любченко Д. «Пісня – то моє життя» (ювілейне пошанування хормейстера пісенно-танцювального ансамблю «Полтава» Полтавської обласної філармонії, керівника Народного фольклорного ансамблю «Жива вода» ПНПУ імені В. Г. Короленка, заслуженого діяча мистецтв України Лариси Бакланової). *Рідний край*. 2019. № 1 (40). С. 220–225.
12. Народний фольклорний ансамбль «Маланка» URL: <https://www.pdau.edu.ua/content/narodnyu-folklornyy-ansambl-malanka>
13. Павленко Н. О. Калина. Енциклопедія Сучасної України. 2012. Т.12. URL : [https://esu.com.ua/search\\_articles.php?id=10454](https://esu.com.ua/search_articles.php?id=10454)
14. Руснак І. Є. Український фольклор : навч. посіб. К.: Видавничий центр «Академія», 2010. 304 с.
15. Смоляк О. С. Український дитячий музичний фольклор : підручник-хрестоматія для викладачів та учнів. Вип. 1. Тернопіль : ЛІЛЕЯ, 1998. 78 с.
16. Сулаєва Н. В. Місце автентичних музичних творів у естетичному вихованні майбутнього педагога. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка* (педагогічні науки). Луганськ. 2009. Вип. 11(174). С. 266–272.

**УДК 39(477)(092):070.41**

**Ростислав Коляда, Ірина Рева**  
(Полтава)

### **ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ГОЛОВИ ЕТНОГРАФІЧНОЇ КОМІСІЇ ВУАН АНДРІЯ ЛОБОДИ**

*Автором проведено історіографічне дослідження та розкрито діяльність голови Етнографічної комісії ВУАН Андрія Митрофановича Лободи в аспекті організації та здійснення видавничої діяльності. Подано перелік історичних праць Комісії, їх зміст та значення. Окремо представлено дослідження друкованих органів Етнографічної Комісії «Етнографічний вісник» та «Бюлетень Етнографічної Комісії», їх місце серед періодики Комісії.*

**Ключові слова:** *Етнографічна Комісія, Андрій Митрофанович Лобода, «Етнографічний вісник», «Бюлетень Етнографічної Комісії».*

В історії українського народознавства 20-ті роки ХХ століття характеризуються піднесенням національної свідомості, зростанням інтересу до історії та культури, розгортанням масового краєзнавчого руху, активності наукової еліти у дослідженнях і збереженні для майбутніх поколінь культурно-історичної спадщини українців. Науково-організаційними та координаційними центрами етнографічних досліджень в УСРР стали установи Всеукраїнської

Академії Наук. Важливу роль в організації збиральницької і дослідницької роботи відіграла Етнографічна Комісія, яка в різних організаційних документах не має усталеної назви: вона фігурує як Фольклорна чи Етнографічна, то як Етнографічно-фольклорна. Зважаючи на це, тема дослідження виявилася для автора актуальною для подальшого вивчення та об'єктивної оцінки діяльності сучасними вченими діяльності Етнографічної комісії при ВУАН та її очільника А.Лободи в аспекті видавничої діяльності Комісії.

У 20–30-х рр. ХХ ст. установи ВУАН підготували оригінальні праці з етнографії, що мали наукове та практичне значення. Лобода Андрій Митрофанович як керівник Етнографічної комісії досліджував український, слов'янський епос. Його перу належать статті з історії та етнографії, фольклористики, присвячені діяльності М. Максимовича, В. Антоновича, П. Куліша, ґрунтовні літературознавчі праці, нариси з історії вітчизняного театру, освіти. Популярними були посібники з народної творчості, української літератури підготовлені А. Лободою з тексту лекцій і віддруковані на правах рукопису для потреб студентів, опублікував близько 100 наукових праць [7, с. 49]. На жаль, не зберігся архів ученого, його наукова праця – докторська дисертація «Шексперизм в Росии», яку він писав понад десять років, що в 1914 р. була схвалена до друку в «Університетських известиях», не побачила світу через труднощі з друком у воєнний час. У роботі Етнографічної Комісії ВУАН брав активну участь В. Петров. Йому належать праці з проблем етногенезу слов'ян, походження українського народу, фольклору, а саме: «Місце фольклору в краєзнавстві» у книзі 1 «Етнографічного вісника», 1925 р., «Коротенькі пісні» 1917–1925 рр.: переднє слово», «З фольклору правопорушників», «Нові українські варіанти легенди про походження лихих жінок», «Українські варіанти легенди про неплідну матір та ненароджені діти: записи Ю. С. Виноградського, С. М. Терещенкової», «Кузьма-Дем'ян в українському фольклорі». В Етнографічній Комісії постійно поповнювалася бібліотека, в основу якої було покладено колекцію етнографічних видань Я. Новицького. На січень 1928 р. книгозбірня налічувала 700, а у січні 1930 р. – 1800 одиниць літератури [1, с. 90]. Плідною була робота Кабінету музичної етнографії під керівництвом К. Квітки: етнографічна експедиція записала на фонограф історичні пісні, думи, провадилася культурно-просвітницька робота, музично-етнографічні вечірки. На сторінках «Записок Етнографічного товариства» у «Вступних увагах до музично-етнографічних студій» К. Квітка виклав положення розвитку етно-музикології в Україні. Головним завданням учений вважав дослідження генези й еволюції народної музики в порівняльному аспекті, як приклад: «До питання про тюркський вплив на українську народну мелодію», «Ритмічні

паралелі в піснях слов'янських народів». В сфері музичної етнографії працювало Музичне товариство імені Леонтовича. У 1923–1931 рр. товариство видавало журнали «Музика», «Музика мас», «Історія української музики» М. Грінченка. Співробітники Етнографічної Комісії прагнули створити методичну базу для народознавчих досліджень на місцях. У 1923 р. видали «Програми для збирання етнографічних матеріалів» – автори О. Курило, В. Ляскоронський, В. Кравченко, Є. Рихлік. В «Етнографічному віснику». У 1925–1932 рр. за редакцією А. Лободи і В. Петрова було вміщено 150 публікацій з питань фольклористики, етнографії, 100 рецензій на українські та зарубіжні видання [15, с. 27]. Розвідки друкувалися у Записках історико-філологічного відділу, Збірнику історико-філологічного відділу, «Записках Етнографічного товариства, Матеріалах до етнології, Первісне громадянство, його пережитки на Україні», «Побут», «Бюлетень Кабінету антропології та етнології імені Ф. Вовка [1, с. 78]. Колективною монографією Етнографічної комісії є «Матеріали до вивчення виробничих об'єднань: Чумаки» (1930 р.). А. Лобода, В. Петров, В. Білий, Н. Букатевич, І. Галюн, В. Камінський, В. Ляскоронський, С. Терещенко, Я. Риженко, Н. Малеча комплексно висвітлювали розвиток чумацтва в XVI–XIX ст. [1, с. 88]. У 1930 р. В. Петров, упорядкувавши зібрані під час експедицій матеріали, на засіданні Комісії виголосив доповідь «Чумацтво на Звенигородщині за матеріалами Етнографічної комісії ВУАН», Н. Букатевич – «Чумацтво у Степовій Україні» й «Чумацтво в першій половині XIX ст.», Я. Риженко – «До економіки чумацтва на Полтавщині» у другій половині XIX ст.».

«Етнографічний вісник» – це друкований орган Етнографічної Комісії, один із фольклорно-етнографічних осередків. Відбиваючи характер діяльності Комісії, яка виділялася розмахом збирацької та дослідницької праці, інтересом до побуту і народної творчості, «Етнографічний вісник» займав чільне місце серед періодики: «Матеріали до етнології», «Первісне громадянство та пережитки на Україні», «Побут». В «Етнографічному віснику» у 1925–1931 рр. вміщувались публікації з фольклористики та етнографії, рецензії на радянські й зарубіжні фольклорно-етнографічні видання, інформацію про роботу Етнографічної Комісії ВУАН, авторами яких були: А. Лобода, К. Квітка, В. Петров, П. Попов, К. Черв'як, В. Білицька, В. Білий. Друкувались праці російських етнологів та фольклористів: Д. Зеленіна, Є. Кагарова, О. Нікіфорова [9, с. 38]. На сторінках «Етнографічного вісника» А. Лобода та В. Петров виступили з програмними статтями, в яких визначалися організаційні засади діяльності Етнографічної комісії, ставилися завдання перед етнографією та фольклористикою, намічалися шляхи її розвитку.

Збірник приділяв увагу методиці збирання фольклорно-етнографічних матеріалів. Під рубрикою «Статті й матеріали з історії української етнографії» друкувалися публікації, бібліографічні покажчики, повідомлення про рукописи фольклорних записів, які зберігалися в архівах та нариси про діяльність українських учених. Як зазначає С. Музиченко, «Вісник» приділяв увагу вивченню давньоруських вірувань, обрядів українців. Керуючись настановами Етнографічної Комісії, часопис друкував матеріали з фольклору й побуту євреїв, болгар, греків та інших народів [8, с. 129]. В першій книзі «Етнографічного вісника» було вміщено статті А. Лободи «Сучасний стан і чергові завдання української етнографії», К. Квітки «Музична етнографія на заході», О. Пчілки «Українські народні легенди останнього часу», В. Петрова «Спроби монографічного дослідження села». П'ята книга «Етнографічного вісника» була ювілейним збірником на пошану Д. Багалія з нагоди 70-ліття та 50-ї роковин наукової діяльності. В ній опублікували матеріали вчені: Д. Зеленін («Східнослов'янські хліборобські обряди, качання і перекидання по землі»), В. Камінський («Ґрунтове дослідження про свято Купала на Волинському Поліссі»), Д. Яворницький («Рибальчі заводи на низу Дніпра»), А. Носов («Матеріали до антропології України. Українці Поділля»). Шоста книга «Етнографічного вісника» (1928 р.) присвячена пам'яті археолога, етнолога, музеєзнавця Д. Щербаківського де друкувалися статті К. Квітки, В. Петрова, М. Корниловича, інформація про Музей Слобідської України ім. Г. Сковороди в Харкові. Спадкоємцями «Етнографічного вісника» стали часописи «Український фольклор» (1937–1939 рр.), «Народна творчість» (1939–1941 рр.), «Народна творчість та етнографія» (1957 р.).

«Бюлетень Етнографічної комісії» як друкований орган наукової установи відображав: дослідження духовної, матеріальної культури: традицій, звичаїв, обрядів, вірувань, народного календаря, легенди та пісні, орієнтував етнологів на точність і повноту збору народознавчого матеріалу, друкував матеріали методологічно-інструктивного характеру, плани дослідницької роботи, інструкції, програми з окремих питань, вказівки щодо організаційної роботи, огляди літератури, зразки вправ і дослідів, відповіді на запитання кореспондентів до Комісії. Редагували «Бюлетень Етнографічної Комісії» академіки А. Лобода та В. Петров [8, с. 50]. «Бюлетень» мав інструкційно-інформативний характер, відіграв важливу роль у розгортанні збирацької роботи. Цінною рисою видання, як і діяльності Комісії, був підхід до вивчення фольклору, побуту та народного мистецтва в їх природному комплексі, органічному взаємозв'язку. Друкувалися програми про дукачі, рушник, розраховані на вивчення народного мистецтва, гаївки з характеристикою їх музично-

хореографічних рис, особливостей побутування. В програмах присвячених матеріалам, пов'язаним з сільськогосподарськими роботами: сівбою, косовицею, підкреслено важливість фіксації нового в народній культурі, викликаного економічними перетвореннями в селі. Були програми спрямовані на вивчення релігійних вірувань та обрядів: «Вірування про бджіл», «Вірування про небо», «Програма для збирання відомостей про звичай гріти мерців», «Народні вірування про веселку», «Вірування про кота». Вміщений у «Бюлетені Етнографічної комісії» запитальник для збирання матеріалів з народного календаря розробили В. Кравченко, А. Лобода та В. Петров, які скеровували збирача на записування звичаїв, обрядів, вірувань, легенд, казок, прислів'їв, приказок, загадок, пісень, танців, наголошуючи на залишках дохристиянської основи поезії та обрядовості, пов'язаною з господарською діяльністю людини. Випуск «Бюлетня» присвячено поєднанню фольклорно-етнографічної праці зі шкільним навчанням, подано методичну розробку вивчення учнями села, району фіксацію явищ у побуті, громадському житті, релігії. Динаміка кількості кореспондентів наступна: 1926 р. – 300 осіб, 1930 – 2000 осіб., більшість – це учні, студенти. Серед кореспондентів середнього, старшого віку більше селян, вчителів, агрономів, лікарів ніж робітників. В 1930 р. Комісія розробила програми для вивчення побуту робітників, форм праці: соціалістичних змагань, ударництва [7, с. 75].

Отже, «Етнографічний вісник» і «Бюлетень Етнографічної Комісії» – друковані органи, головним завданням яких було друкування статей методологічно – інструктивного характеру, програм з окремих питань та огляди тематичної літератури.

### *Джерела і література*

1. Андреев В. М. Діяльність В.Петрова в Етнографічній Комісії ВУАН (1921–1933 рр.). Український історичний журнал. 2012. № 5. С.77–83.
2. Божко Л. М. Діяльність Етнографічної комісії ВУАН з вивчення народної культури Поділля у 20-х рр. ХХ ст. *Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2004. Вип.75. С. 60–62.
3. Борисенко В. Нариси з історії української етнології 1920–1930-х років. К.: КНУ імені Т. Шевченка, 2002. 92 с.
4. Курас І., Водотика С. Філія Всеукраїнської Академії Наук у Ленінграді. *Київська старовина*. 1996. № 1. С. 86–92.
5. Лобода А. Сучасний стан і чергові завдання української етнографії. *Етнографічний вісник*. 1925. Кн. 1. – С.1-7.
6. Мельничук Л. Діяльність установ Української Академії Наук по вивченню гончарних промислів Поділля (20-ті рр. ХХ ст.). *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. К., 2001. Вип.16. С.283–290.
7. Музиченко С. Андрій Лобода До 100-річчя з дня народження. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 3. С.74–77.
8. Музиченко С. До 50-річчя заснування Етнографічної Комісії Всеукраїнської Академії Наук. *Український історичний журнал*. 1971. № 6. С.128–130.

9. Музиченко С. Новим життям народжений. *Народна творчість та етнографія*. 1971. № 5. С.38–45.
10. Музиченко С. М. Біля витоків української радянської етнографії. *Народна творчість та етнографія*. 1986. № 4. С.21–33.
11. Павлова О. Ю. Історія української культури : навчальний посібник : Центр учбової літератури, 2012. 368 с.
12. Перетц В. Н. А. М. Лобода (Некролог), Известия АН СССР. VII серія. 1931. №5. С. 519.
13. Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук: нарис історії. К.: Наукова думка, 1993. 416 с.
14. Попов П. М. Академік Андрій Лобода як фольклорист. *Народна творчість та етнографія*. 1959. № 2. С.43–50.
15. Проскурова С. Етнографічна комісія ВУАН та її роль у вивченні чумацтва (1921–1931). *Етнічна історія народів Європи* : зб. наук. праць. 2000. Вип. 4. С.75–80.
16. Рубан О. Етнографічна Комісія Академії Наук. *Народна творчість та етнографія*. 1999. № 4. С.126–132.
17. Скрипник Г. А. Роль Української Академії Наук в краєзнавчо-етнографічному дослідженні Поділля (20-ті рр. ХХ ст.). V Республік. наук. конф. з історичного краєзнавства : тези допов. і повід. ; Кам'янець-Подільський ун-т, Кам'янець-Подільський, 1991. С.355–364.
18. Скрипник Г. Етнографічна діяльність В. Кравченка. *Народна творчість та етнологія*. 2002. № 5-6. С.20–30.
19. Стельмах Г. Ю. Етнографічні дослідження в Академії Наук Української РСР за 40 років. *Народна творчість та етнографія*. 1959. № 4. С.18–19.
20. Швидьку Г. К. Катеринославський слід академіка Андрія Лободи. *Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті* : зб. наук. праць / Дніпропетров. нац. ун-т імені Олеся Гончара, кафедра історії України. Дніпропетровськ, 2012. Вип.10. С. 183–193.

УДК 94(477-22):2-45-18/19”(045)

**Інна Корольова**  
(Черкаси)

## **УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕТИП МАТЕРИНСТВА: ВЗАЄМИНИ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ У КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

*Зроблено спробу всебічного аналізу українського архетипу доброї матері. Охарактеризовано постать матері в українському суспільстві кінця ХІХ – початку ХХ ст. Визначено характерні риси життя та виховання дітей у батьківському домі, початок їхнього самостійного життя. Для створення цілісної картини описано особливості стереотипних правил тогочасного соціуму, які впливали на сімейне життя молоді. Показано плюси і мінуси становища української жінки у селі означеного періоду.*

**Ключові слова:** архетип, жінка, родина, материнство, дитина, суспільство, стереотип.